"qizil" (rouge) rang harbiy shon-shuhrat, ehtiros va Napoleon davri orzusini, "qora" (noir) rang esa ruhoniylik, o‘lim va jamiyat bosimini ramziy ifodalaydi.

«Qizil va qora» – armiya formasining qizil rangi (ehtiros, shon-shuhrat) va cherkovning qora libosi (o‘lim, bosim) ramzi, shuningdek, Julienning ichki kurashini ifodalaydi.

3. “Qizil” va “qora” ranglar romanning markaziy ramzi bo‘lib, ular orqali shaxsning ichki ehtiroslari va jamiyat bosimi o‘rtasidagi qarama-qarshilik ifodalanadi.

4. Ironiya va satira jamiyatdagi ikkiyuzlamachilikni fosh etishda muhim stilistik vosita bo‘lib, asarning tanqidiy ruhini kuchaytiradi. Masalan, Julien Mathilde bilan munosabatda o‘zini "qirolicha quchog‘ida" his qilishi ironik tarzda uning ambitsiyasi va sun’iy "fath"ini ko‘rsatadi.

Fransuzcha: «Tandis qu’il maudissait le caractère de Mathilde, il l’aimait cent fois plus ; il lui semblait tenir une reine dans ses bras».

Tarjimada: «Mathildening xarakterini la’natlagan holda, uni yuz barobar ko‘proq sevardi; unga qirolicha quchog‘ida turgandek tuyulardi». Bu yerda ironiya kuchli: chin sevgi emas, balki ijtimoiy g‘alaba va rol o‘ynash.

5. Kontrast va ichki monologlar romanning dramatik va psixologik chuqurligini ta’minlab, o‘quvchida kuchli estetik taassurot uyg‘otadi. Masalan, Julienning suddagi nutqidagi dramatik kontrast -o‘zini aybLashi va jamiyatni tanqid qilishi.

Fransuzcha: «Mon crime est atroce, et il fut prémédité. J'ai donc mérité la mort, messieurs les jurés. Je n’ai pas l’honneur d’appartenir à votre classe».

Tarjimada: «Mening jinoyatim dahshatli va u oldindan rejalashtirilgan edi. Shuning uchun men o‘limga loyiqman, janoblar... Men sizning sinfingizga mansub bo‘lish sharafiga ega emasman».

Bu yerda patetik ohang kuchli, ammo ironiya ("je n’ai pas l’honneur" – hurmat bilan aytilgan haqorat) bilan muvozanatlashtirilgandek tuyiladi go‘yo.

6. Stendal uslubi realizm va romantizm elementlarining uyg‘unlashuvi bilan ajralib turadi va bu jihat romanni adabiyot tarixida alohida o‘rin egallashiga sabab bo‘ladi.

Mazkur ilmiy maqola Stendal ijodini stilistik jihatdan o‘rganishda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, fransuz adabiyoti, stilistika va lingvopoetika yo‘nalishlarida olib boriladigan tadqiqotlar uchun qo‘shimcha manba bo‘la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Auberbach E. Mimesis: The Representation of Reality in Western Literature. Princeton: Princeton University Press, 1953.

(2). Li N. Colour Symbolism in Le Rouge et le Noir. Academy Publication, 2015.

(3). Martineau H. Le Roman de Stendhal. Paris, Le Divan, 1945.

(3). Prévost J. La Création chez Stendhal. Paris, Mercure de France, 1951.

(4). Scott M. C. Symbolic Meanings of Red and Black in Stendhal’s Novel. Theory and Practice in Language Studies, 2015.

(5). Stendhal. Le Rouge et le Noir. Paris, Levavasseur, 1830.

(6). Hamdamov U., Qosimov A. Jahon adabiyoti. Toshkent, “Akademnashr”, 2017.

(7). Latipova J. Qizil va qora romanida inson ruhiyati talqini. Intellectual Education Technological Solutions and Innovative Digital Tools, 2024.

(8). Nurullayeva M. Qizil va qora asaridagi obrazlar tahlili. Nizomiy nomidagi O‘zbekiston Milliy pedagogika universiteti ilmiy maqolalar to‘plami, 2025.

(9). To‘rabekov H. (tarjima). Qizil va qora. Toshkent, “Yoshlar nashriyot uyi’, 2019.

(10). Yo‘ldoshev J.A. Stendalning “Qizil va qora” romani frazeologizmlari: tarjima va lingvomadaniy tahlil. Modern Science and Research, 2024.

Sulaymonova Hulkar Mo‘minjonovna (Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O‘zbek tili va adabiyoti universiteti doktoranti, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD); sulaymonovahulkar17@gmail.com)

ABU BAKR XORAZMIY IJODIY BIOGRAFIYASINING MANBAVIY ASOSLARI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada X asr Xorazm adabiy muhitining yirik namoyandasi, shoir va nasrnavis Abu Bakr Muhammad ibn al-Abbos al-Xorazmiy (935–993) ilmiy biografiyasini yaratishda asos bo‘ladigan adabiy-bibliografik manbalar tahlil qilinadi. Unda adib zamondoshlari tomonidan yaratilgan tazkiralar, tarixiy bibliografik asarlar, muallif asarlari va zamonaviy sharqshunoslikdagi ilmiy tahlillar asosida Xorazmiyning hayot yo‘li, ijodiy faoliyati, adabiy muhitdagi o‘rni haqida ma’lumot berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Abu Bakr Xorazmiy, ilmiy biografiya, adabiy manbalar, bibliografik asarlar, tazkira, Abu Mansur Saolibiy.*

Сулаймонова Хулькар Муминжоновна (Докторант Ташкентского государственного университета Узбекского языка и литературы имени Алишера Навои, доктор философии (PhD) по филологическим наукам)

ИСТОЧНИКОВЫЕ ОСНОВЫ ТВОРЧЕСКОЙ БИОГРАФИИ АБУ БАКРА АЛ-ХОРЕЗМИ

Аннотация. *В данной статье анализируются литературно-библиографические источники, которые служат основой для создания научной биографии одного из крупных представителей литературной среды Хорезма X века, поэта и прозаика Абу Бакра Мухаммада ибн ал-Аббаса ал-Хорезми (935–993). На основе тазкире, составленных современниками писателя, историко-библиографических трудов, произведений автора, а также современных ориенталистических исследований рассматриваются сведения о жизненном пути, творческой деятельности и месте ал-Хорезми в литературной среде эпохи.*

Ключевые слова: *Абу Бакр Хорезми, научная биография, литературные источники, библиографические труды, тазкира, Абу Мансур Саолиби.*

Sulaymonova Khulkar Muminjonovna (Doctoral student of Alisher Navoi Tashkent State University of Uzbek Language and Literature, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology)

THE SOURCE BASIS OF ABU BAKR AL-KHWARIZMI'S CREATIVE BIOGRAPHY

Annotation. *This article examines the literary and bibliographical sources that serve as the foundation for constructing the scholarly biography of Abu Bakr Muhammad ibn al-'Abbas al-Khwarazmi (935–993), a prominent poet and prose writer of the 10th-century Khwarazm literary milieu. Drawing on tadhkiras compiled by his contemporaries, historical and bibliographical works, the author's own writings, and modern Orientalist research, the study provides information on al-Khwarazmi's life, creative activity, and his place within the literary environment of his time.*

Keywords: *Abu Bakr al-Khwarazmi, scholarly biography, literary sources, bibliographical works, tadhkira, Abu Mansur al-Thaʿalibi.*

Kirish (Introduction). Matnshunoslik va adabiy manbashunoslikda muallif biografiyasini oʻrganish shunchaki yordamchi ma'lumot toʻplash emas, balki matn tarixini oʻrganishda, aksariyat hollarda, asosiy kalit vazifasini bajaradi. Chunki har bir adabiy manba ortida muayyan shaxs, uning taqdiri, ruhiy va ijtimoiy tajribasi turadi. Shu bois ijodkor hayot yoʻlini tiklash, uning fikriy evolusiyasini koʻrsatib berish, u yashagan ijtimoiy, madaniy muhitni aniqlash matn tahlilining mazmundor va xolis boʻlishiga bevosita xizmat qiladi.

Oʻrta asrlarga xos boʻlgan manba va uning muallifi biografiyasini oʻrganishning oʻziga xos mashaqqatlari mavjud. Chunki bu jarayonda atributsiya (matn muallifini aniqlash) va ateteza (biror asar, matn) muallifi notoʻgʻri koʻrsatilgan holda, uni nooʻrin mualliflikdan himoya qilish) bilan bogʻliq chalkashliklar va bir-biriga zid ma'lumotlar tez-tez uchrab turadi. Shuning uchun bu jarayonda manbalarni solishtirish, tahlil qilish, haqiqiy biografik qiyofani tiklash nafaqat yakka shaxsni, balki butun bir davr adabiy-ilmiy muhitni qayta kashf etish imkonini berishi mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Abu Bakr Muhammad ibn al-Abbos al-Xorazmiy oʻz zamonasining yetakchi qalam ahli, nasr va nazmda faol ijod qilgan adiblardan biri boʻlishiga qaramay, uning hayoti va ijodi oʻzbek tadqiqotchilari tomonidan hali oʻrganilmagan. Hatto, rus va Yevropa sharqshunosligida ham, kichik hajmli informatsion maqolalarni hisobga olmaganda, adib ijodiga bagʻishlangan maxsus tadqiqotlarni uchratmadik. Biroq arab olimlarining quyidagi tadqiqotlarida Abu Bakr Xorazmiy ijodi birmuncha oʻrganilgan:

1. هند حسين طه. الادب العربي في إقليم خوارزم (منذ الفتح العربي (93ه) حتى سقوط الدولة الخوارزمية) بغداد: وزارة الاعلام، 1976.
2. عائض سعد الحارثي . أبو بكر الخوارزمي : حياته وأدبه.1977.
3. أحمد أمين مصطفى. أبو بكر الخوارزمي : حياته وأدبه. الهيئة المصرية العامة للكتاب.1985 .
4. السيد ابراهيم محمد الدد. أبو بكر الخوارزمي : حياته، شعره، رسائله. القاهرة .1985.
5. مامون ابن محيي الدين الجنان. أبو بكر الخوارزمي : بين نثره وشعره. بيروت: دار الكتب العلمية.1993.
6. أبو بكر الخوارزمي وآثاره الأدبية . احمد العوض الحسن. مكة المدينة.1977 .

Ammo, ta'kidlash kerakki, mazkur tadqiqotlarda Xorazmiy biografiyasi va ijodiy merosi xususida bir-biriga qarama-qarshi fikrlar, isbotlanishi talab etiladigan jihatlar bir talay. Bu kabi holatlar shu paytgacha olib borilgan tadqiqotlarni yangi aniqlangan ishonchli manbalar bilan solishtirib, tanqidiy qayta koʻrib chiqishni taqozo qilmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Maqolada tarixiy tahlil, biografik tahlillar bor.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Matnshunos olim Sh.Amonov muayyan ijodkor biografiyasini yaratishda manbalarni quyidagicha guruhlashni taklif qilgan:

1) shoir zamondoshlari tomonidan tuzilgan tarixiy va tazkira asarlar;

2) ijodkorning o‘z asarlari;

3) antologiyalar, akademik tadqiqotlar, darslik va dissertatsiyalar.

Albatta, mazkur tasnif ijodkor biografiyasini yaratishda muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu tasnifni ma’qullagan holda, biz muayyan ijodkor biografiyasini mukammal o‘rganishda xronologik usuldan foydalanish ham maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz. Sababi, xronologik yondashuv ma’lumotlar manbai va kontekstni vaqt jihatdan tartiblash orqali, ijodkor hayoti va faoliyatini o‘rganishdagi davriy o‘zgarishlarni to‘liq va mantiqiy izchillikda tahlil qilish imkonini beradi. Shunday qilib, jahon adabiyoti va islomiy adabiy an’analar doirasida Abu Bakr al-Xorazmiy va uning adabiy merosiga bag‘ishlangan tadqiqotlarni shartli ravishda uch asosiy bosqichga ajratish mumkin:

1-bosqich. Abu Bakr Xorazmiy zamonasidan XIX asrgacha bo‘lgan davr. Bu bosqich Xorazmiy hayotiga bevosita guvoh bo‘lgan yoki unga yaqin davrda yashagan muarrixlar, tazkiranavislar va adabiyotshunoslar tomonidan berilgan ma’lumotlar bilan ifodalanadi. Jumladan, As-Sam’oniy, Ibn Xallikan, As-Sa’alabiy, Yaqut al-Hamaviy kabi mualliflarning asarlarida Xorazmiy shaxsiyati va ijodiy merosi haqidagi ma’lumotlar o‘rin olgan. Bu ma’lumotlar, avvalo, biografik faktlarni qayd etish va ilk adabiy baholash nuqtayi nazaridan muhim ahamiyatga ega.

2-bosqich. XIX–XX asrlarda xorazmiyshunoslikning rivojlanishi. Bu davrda Xorazmiy merosi Osiyo va Yevropadagi sharqshunoslar, islomshunoslar va adabiyot tarixchilari diqqat markaziga tusha boshlaydi. Uning asarlari aniqlanib, asta-sekin ilmiy muomalaga kiritiladi, ba’zi manbalar qiyosiy tahlil qilinadi. Bu davrdagi tadqiqotlar, ayniqsa, Yevropa, rus va turk sharqshunoslari, shuningdek, islom madaniyatini o‘rganuvchi ilmiy muhit vakillari tomonidan amalga oshirilgan. Bu bosqichda Xorazmiy faoliyati umumiy islomiy adabiy an’analar doirasida o‘rganiladi, lekin tadqiqotlar, asosan, manbashunoslik va bibliografiya darajasida qoladi.

3-bosqich. XXI asrda Xorazmiy faoliyati haqidagi yangi tadqiqotlar. Hozirgi zamonda Xorazmiy shaxsiyati va ijodi yangi ilmiy yondashuvlar asosida o‘rganila boshlandi. Tadqiqotlar tarixiy, adabiy, uslubiy, tilshunoslik va madaniy-mazmun jihatidan keng qamrovda olib borilmoqda. Xususan, Xorazmiyning «Divan ar-Rasoil» va «Divan ash-Shi’r» kabi asarlarining janr tabiati, uslubi, badiiy qadri va tarixiy ahamiyati masalalari ilmiy bahs mavzusiga aylanmoqda. Shuningdek, Xorazmiyning nasriy va nazmiy merosi umumsharq adabiy an’analari konteksida ko‘rib chiqilmoqda. Xorazmiy ijodiga qiziqish va e’tibor o‘z zamonasidayoq boshlangan bo‘lib, ko‘plab zamondosh ijodkorlar uning nomini faxr bilan tilga olgan. Adib zamondoshlaridan eng ishonchli ma'lumotlarni taqdim etuvchi bu uning eng yaqin shogirdi va do‘sti Abu Mansur Saolibiy (961–1038)dir. Saolibiy o‘zining eng mashhur asari “Yatimad ud-dahr” tazkirasida ustoziga “Zamonasining eng donosi, adab dengizi, nasr va nazmning tug‘i, fazl va idrok olami” [Saolibiy, 1976; 227] deya yuksak ta’rif bergan. Abu Bakr Xorazmiyning «Devon ash-shi’r» (She’rlar devoni), «Ar-rasail» (Maktublar), “Amsal” (Maqollar) kabi asarlaridan ko‘plab nazmiy va nasriy namunalarni taqdim qilgan. Bundan tashqari, biroz keyinroq, As-Sam’oniy (1113–1167) o‘zining *“Kitab al-ansob” asarida* Xorazmiy haqida ikki o‘rinda to‘xtalib o‘tgan. “Abu Bakr Muhammad ibn Abbos al-Xorazmiy at-Tabarxaziy taniqli shoirlardan. Otalari Tabaristondan, onalari Xorazmdan. Shuning uchun ikki nisbat bir qilinib, qisqartma shaklda «At-Tabarxaziy» deyilgan. Bu nisbat bilan ham shuhrat qozonganlar. Men bu zotni «xo» harfida eslatgan edim. Lekin bu nisbat bilan ham tanilganlari uchun yana «itqi to» harfida zikr qildim. Bu Abu Bakr al-Xorazmiydir. Arab tilshunosligi va uning usullarini yoddan bilardilar. Zabardast shoir edilar. Bag‘dodda Abu Ali Ismoil ibn Muhammad as-Saffor, Abu Bakr Ahmad ibn Komil al-Qozi va boshqalardan hadis ilmidan ta'lim olganlar. Hijriy 383 (milodiy 994) yilning ramazon oyida Nishopurda vafot etganlar”, [Al-Ansob: (Movarounnahr ulamolari)] deya muhim biografik ma'lumotlar, uning ijodiy merosi haqida qaydlarni beradi. Uning ma'lumotlariga ko‘ra, Abu Bakr Xorazmiy lug‘atshunoslikda, arablarning nasablari, kunyalari borasida juda kuchli olim bo‘lgan va o‘z salohiyati bilan ko‘plab zamondoshlarini hayratga solgan. Sam'oniy keltirgan rivoyatga ko‘ra, Abu Bakr bir kuni vazir va shoir Sohib ibn Abbodning nufuzli majlisida ko‘rimsiz va eski kiyimda hozir bo‘ladi. Buni ko‘rgan majlisdagilar uning ustidan kulmoqchi bo‘ladilar. Bir kishi Xorazmiyni arab tilini bilmasa kerak, deb o‘ylab, “Bu it kim bo‘ldi?”, deydi. Abu Bakr Xorazmiy shu zahotiyoq arabchalab: –Aslida, haqiqiy it bu yigirma tilni bilmadigan kishidir, deydi. Bu bilan Abu Bakr o‘zining 20 tilni bilishiga, shu bilan birga, uni kamsitgan kishining johilligiga ishora qilgan edi. Shoirning zakosidan ta’sirlangan majlis ahli darrov uning hurmatini o‘rniga qo‘yadilar. Shuningdek, Sam'oniy al-Hakim Abu Abdullohning “Nishopur tarixi” kitobiga asoslanib, Abu Bakrning Bag‘dodda Abu Ali Ismoil ibn Muhammad as-Saffor va uning zamondoshlaridan ilm olganini yozib qoldirgan [Kamoliddinov, 1991].

Ibn Xallikan *“Vafayat al-ayan” asarida* Abu Bakr Xorazmiy haqidagi ma’lumotlarni yozishda Sam’-oniyning yuqoridagi kitobiga tayangan. Biroq u Xorazmiyning buyuk iste’dodi haqidagi boshqa bir rivo-yatni keltirgan. Unga ko‘ra, Abu Bakr vazir Sohib ibn Abbod huzuriga kirmoqchi bo‘lib izn so‘raydi.

Xiz-matchi chiqib, vazir faqat badaviy arab shoirlari she'rlaridan 20 ming bayt o'qiy oladigan kishini qabul qila olishini ma'lum qiladi. Bunga javoban Abu Bakr: 20 ming bayt shoirlarning ijodidan bo'lsinmi yoki shoira-larningmi? deydi. Buni eshitgan Sohib ibn Abbod: "Bu, albatta,Abu Bakr al-Xorazmiy bo'lishi kerak! Uni darhol kiriting – deb, shoirni katta hurmat bilan kutib olgan ekan [William MacGookin de Slane, 1868; 108–110].

Ibn al-Asir "Al-komil fit-tarix" kitobi hoshiyasida Abu Bakr to'g'risida qimmatli fikrlarni yozib qoldirgan [Tornberg C.J., 1867;523–524].

1219-yilda Xorazmga kelgan Yoqut Hamaviy *"Mu'jam ul-udabo" kitobida ko'plab xorazmlik ijodkorlar qatorida Abu Bakr Xorazmiy nomini ko'p marta tilga olib*[ياقوت الحموي , 1993], *uning biografiyasi va ijodi haqida qaydlarni qoldirgan.* Mazkur asar Xorazmdagi adabiy muhit va unda Xorazmiyning o'rni, uslubi va taniqli shaxslar bilan aloqasi haqida ma'lumot beruvchi qimmatli manbadir. Mashhur turk biografi Xoja Xalifa (Katib Chalabey) *"Kashf az-zunun" asarida* Xorazmiy asarlari va ularning mazmuni haqida bibliografik ma'lumotlarni taqdim etgan.

Xorazmiy zamonasidan XIX asrgacha bo'lgan asarlarda asosan adibning sha'niga olqish va maqtovlar, kitoblaridan she'riy iqtiboslar keltirilgan bo'lib, ularda ilmiy-tanqidiy fikrlar deyarli kuzatilmaydi. Ammo, XX asrda Xorazm madaniyati haqida ensiklopedik ruhdagi asar muallifi falastinlik olima Hind Husayn Toha Abu Bakr Xorazmiy shaxsiyatiga alohida e'tibor qaratdi. U "Al-Adab al-arabiy fi iqlimi Xovarazm" ("Xorazm diyorida arab adabiyoti") nomli kitobida Abu Bakr Xorazmiy hayoti va ijodiga ikki o'rinda to'xtaladi. Nazm va nasrdagi merosini alohida tadqiq qiladi. Hind Husayn Toha o'zining magistrlik dissertasiyasi uchun mazkur mavzuni tanlashiga ikki sababni ko'rsatadi, birinchidan u talabalik davridayoq Xorazm adabiyotiga alohida qiziqish bilan qaragan, shu sababli unga doir har qanday ma'lumotni hijjalab yig'ib, astoydil o'rgangan, turli manbalarni qiyinchilik bilan qidirib topgan. Qolaversa, bu mavzu ancha jiddiy va o'ziga xos dolzarblik kasb etishiga qaramay ko'p vaqtlar tadqiqotchilarning nazaridan chetda bo'lib kelgan. Hind Husayn Tohaning ko'p yillik sermashaqqat mehnati mahsuli o'laroq, "Al-Adab al-arabiy fi iqlimi Xovarazm" nomli 519 betdan iborat kitob 1976-yili Bag'dodda nashr etildi. Xorazm adabiy muhiti haqidagi bu muhtasham asar bilan o'zbek o'quvchisini birinchi bo'lib Ismatulla Abdullaev tanishtirdi [Abdullayev, 2002]. Olim "Xorazm adabiyoti haqida yirik tadqiqot" nomli maqolasida arab olimasining Xorazm adabiyoti, tarixi, va madaniyatiga qiziqishi va bu boradagi mehnatlarini shunday olqishlaydi: "Biz, o'zbek olimlari ham diyorimizdan minglab chaqirim masofada bo'lgan, Xorazm yurtini ko'rmay, uning adabiyotiga mehr qo'yib, necha yillar ranj-u zahmat chekib, ushbu adabiyotimiz tarixi uchun nihoyatda qimmatli asarni ro'yobga chiqargan falastinlik olima haqiqatdan katta savobli ilmiy ishga qo'l urib, uning uddasidan chiqa olganiga iqror bo'lishimiz va Hind Husayn Tohaga minnatdorchilik izhor etishimiz kerak" [Abdullayev, 2008;359–360]. Darhaqiqat, arab olimasining mazkur tadqiqoti Xorazm arablar tomonidan fath etilgan 712-yildan to Xorazmshohlar davlati tugatilgan 1230-yilgacha bo'lgan 518 yillik adabiy hayot xususida bo'lib, unda shu davr ichida Xorazmda yozilgan arab tilidagi she'riy va nasriy asarlar chuqur o'rganilgan, ayrim shoir va adiblar ijodi keng yoritib berilgan. Olimaning arab adabiyotida rasail janrining eng chiroyli namunalarini yaratgan Abu Bakr Xorazmiy, arab olamida "Faxr-ul Xavarazm" ("Xorazm faxri") nomi bilan tanilgan Abulqosim Mahmud Zamaxshariylarning she'riyati va nasriy asarlari haqidagi izlanishlari, ayniqsa, diqqatga sazovordir. Chunonchi, kitobning 1-bob 2-fasli hamda 2-bob 3-fasllarida Abu Bakr Xorazmiyning nazm va nasrdagi ilmiy adabiy merosi nihoyatda sinchkovlik va hassoslik bilan yoritilgan. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, arab adabiyotshunoslari orasida Abu Bakr Xorazmiy ijodiga e'tibor aynan Hind Husayn Tohaning "Xorazm diyorida arab adabiyoti" kitobidan keyin ancha kuchaydi va keyingi davrda adib hayoti va ijodiy biografiyasini o'rganish borasida salmoqli maqolalar yozildi.

Ammo shuni alohida ta'kidlash o'rinliki, Abu Bakr Xorazmiy biografiyasining eng ishonchli manbasi bu, albatta, uning umri davomida zamondoshlariga (shoh, amir, vazir, davlat amaldorlari, shoir, olim va adiblar)ga turli munosabat bilan yozgan xatlaridan tuzilgan "Rasail ul-Xorazmiy" (Xorazmiy maktublari) asaridir. Adib o'z maktublarida adresatga murojaat qila turib, o'z biografiyasiga oid ma'lumotlarni ham keltirib o'tadi. Masalan, u "Xorazmshohga" sarlavhali maktubida shunday yozadi: Amir yaxshi biladiki, marhum otam shunday boylik qoldirganki, agar uni bir shahar ahliga berganida, ularga kifoya qilardi. Agar uni dunyodagi barcha kambag'allarga ulashganida edi, ularni boy qilardi. Ammo hayotning qilmishlari meni Xorazmda yuzma-yuz qo'yib, ochiqdan ochiq urush qildi, yashirincha nayranglar ishlatdi. Oqibatda men u yerdan qo'limda hech vaqo yo'q holda chiqib ketdim. Oldinlari men boylikda Ka'ba kabi mashhur edim, endi esa tosh kabi kambag'al bo'lib qoldim. Oldin bayram kunidek hurmatda edim, endi esa ehrom kiygan muhtoj kabi kambag'alman [Al-Khuwārizmī, 1970;186–187]. Bundan ma'lum bo'ladiki, ayrim tadqiqotchilar keltirganidek, adibning onasi emas, otasi xorazmlik bo'lib, boy-badavlat, obro'li kishi sifatida tanilgan. Shuningdek, ayrim xorazmiyshunoslar ta'kidlaganidek, Abu Bakr "ilm talabida" emas, balki nohaqlik va turli sinovlar tufayli ota yurtini tark etishga majbur bo'lgan. Vaholanki, Abu Mansur Saolibiyning dalolat

qilishicha, u Xorazmdan chiqib ketgunga qadar ko‘plab ilmlarni egallab, shuhrat topishga ulgurgan edi. Shundan keyin boshlangan g‘urbat yillarida u turli shaharlarda adabiy majlislarda qatnashadi, Nishopurda bir qancha muddat muallimlik qilib, ko‘plab mashhur kishilarni tarbiyalaydi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Abu Bakr Xorazmiy hayoti va ijodiy biografiyasini qayta tuzishda adibning mualliflik asarlari, uning zamondoshlari tomonidan yaratilgan bibliografik asarlar va tazkiralarda keltirilgan ma’lumotlarga tayanish, shuningdek, keyingi davrlarda amalga oshirilgan tadqiqotlarga tanqidiy yondashish, faktlarni qiyosiy tahlil qilish va o‘zaro solishtirish aniq hamda ishonchli xulosalar chiqarishga asos bo‘ladi. Bunday kompleks yondashuv nafaqat Xorazmiy shaxsiy biografiyasining xolis ilmiy manzarasini tiklashga, balki uning ijodiy merosini davr adabiy-ilmiy muhiti bilan uzviy bog‘liq holda baholashga, shu orqali o‘rta asr Xorazm adabiyoti tarixini yanada chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati (References):

(1). Tornberg C.J. (Ed.). (1867). *Ibn al-Athir. Chronicon quod perfectissimum inscribitur* (Vol. 10, pp. 523–524). Leiden, E.J.Brill.

(2). Ibn Khallikan. (1868). *Biographical Dictionary* (Vol. 3, pp. 108–110). (W. MacGuckin de Slane, Trans.). Paris, Oriental Translation Fund.

. (3) . هند، حسين طه. (1976). *الأدب العربي في إقليم خوارزم منذ الفتح العربي (93هـ) حتى سقوط الدولة الخوارزمية* بغداد: وزارة الإعلام.

(4). Abu Mansur as-Saolibiy. (1976). *Yatimat ad-dahr*. I. Abdullayev (tahq., tarj., izoh.). Toshkent, “Fan”.

(5). عائض، سعد الحارثي. (1977). *أبو بكر الخوارزمي: حياته وأدبه*.

(6). أحمد أمين مصطفى. (1985). *أبو بكر الخوارزمي: حياته وأدبه* القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب.

(7).السيد إبراهيم محمد الدد. (1985). *أبو بكر الخوارزمي: حياته، شعره، رسائله* القاهرة.

(8). Kamoliddinov Sh. (1991). Svedeniya Sam’ani ob uchenix i poetax Xorezma. *Materiali po istorii i istorii nauki i kulturi narodov Sredney Azii.* Tashkent, “Fan”.

(9). ياقوت الحموي . (1993). *معجم الأدباء = إرشاد الأريب إلى معرفة الأديب*(إحسان عباس, Ed.). بيروت: دار الغرب الإسلامي.

(10). Abdullaev I. (2002). Xorazm adabiyoti haqida yirik tadqiqot. “*Sharq” mash’ali,* 1-son.

(11). Abdullaev I. (2008). *Meros va talqin* (maqolalar to‘plami). Toshkent, “Fan”, 359–360-betlar.

(12). Al-Khuwārizmī A.B. M. ibn al-ʿAbbās. (1970). *Rasāʾil Abī Bakr al-Khuwārizmī* (N.W.Khāzin, Ed.). Bayrūt: Dār Maktabat al-Ḥayāh.

Xakimova Komila Kobiljon qizi (Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti magistranti; komilaxakimova65@gmail.com),

Xasanova Mashhura Jumanovna (Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, PhD)

“QISASI RABG‘UZIY” VA “TARIXI ANBIYO VA HUKAMO” ASARLARIDA ODAM ATO NA’TI VA ODAM A.S. QISSASI MANBALARI

Annotatsiya. *Na’t tushunchasi, Nosiruddin Burhoniddin Rabg‘uziyning “Qisasi Rabg‘uziy” va Alisher Navoiyning “Tarixi anbiyo va hukamo” asarlarida Odam ato na’ti, na’tlarning turlari, ularning manbalarini tahlil qilish.*

Kalit so‘zlar*: na’t, she’riy na’t, nasriy na’t, “Qisasi Rabg‘uziy”, “Tarxi anbiyo va hukamo”, Qur’on, Tavrot, Odam, Havvo, Iblis.*

ПРОИСХОЖДЕНИЕ АДАМА И ИСТОКИ ИСТОРИИ АДАМА (МИР ЕМУ БЛАГОСЛОВЕНИЕ АЛЛАХА) В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ «КИСАС РАБГУЗИЙ» И «ТАРИХИ АНБИЙО ВА ХУКАМО»

Аннотация. *Понятие наът, наът Адама в произведениях Насируддина Бурхониддина Рабгузи «Кисаси Рабгузий» и Алишера Навои «Тарихи анбийы ва хукамо», виды натов, анализ их источников.*

Ключевые слова*: наът, поэтический наът, прозаический наът, «Кисас Рабгузи», «Тарх анбия ва хукамо», Коран, Тора, Адам, Ева, Иблис.*

THE ORIGIN OF ADAM AND THE SOURCES OF THE STORY OF ADAM (PBUH) IN THE WORKS “QISAS RABGUZIY” AND “TARIHI ANBIYO VA HUKAMO”

Annotation. *The concept of na't, the na’t of Adam in the works of Nasiruddin Burhoniddin Rabguziy “Qisas Rabguziy” and Alisher Navoi “Tarihi anbiyy va hukamo’, types of na’ts, analysis of their sources.*

Keywords: *na’t, poetic na’t, prose na’t, “Qisas Rabghuziy”, “Tarkh anbiyyah va hukamo”, Quran, Torah, Adam, Eve, Iblis.*

Kirish (Introduction). Na’tlar mumtoz adabiyotimizning an’anaviy va ajralmas tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, ular ushbu davr adabiyotini o‘rganish va u haqida chuqurroq tasavvur hosil qilishga yordam beruvchi asosiy vositalardan biridir. Na’tlar, asosan, payg‘ambarlar sha’niga aytiladigan maqtovlardan ibo-